

Prethodno priopćenje*

UDK 373.3"197"

Primljeno 10. 11. 1992.

SVJEDOČENJE O ISKUSTVU OSNOVNE ŠKOLE U HRVATSKOJ SEDAMDESETIH GODINA NAŠEGA DOBA

Valentin Puževski

Fakultet za fizičku kulturu, Zagreb

SAŽETAK *Autor kratke studije o pokušajima prevladavanja teškoća prilikom uvođenja jedinstvene osnovne škole u životnu zbilju Hrvatske šezdesetih godina našega doba i sam je sudionik i svjedok tih događanja. Vodio je djelovanje Osnovne eksperimentalne škole Jordanovac u Zagrebu koja je imala zadatak pronalaženja provedbenih rješenja za realizaciju predviđenih ideja, zatim Zajednicu osnovnih škola kao učiteljsku asocijaciju i sudjelovao je u radu grupa za procjenu efikasnosti koncepcije jedinstvene škole. Zagovara odstupanje od tradicionalne diobe škole na razrednu i predmetnu nastavu. Uz nizanje kronologije razvoja osnovnog školstva u Hrvatskoj obrazlaže pokušaje prevladavanja teškoća na prijelazu od sustava razrednih u sustav radu s predmetnim učiteljima. Koristeći se osobnim iskustvom, mišljenjima deseterice sudionika prosvjetnog života toga doba, dostupnom dokumentacijom i izvorima, iznosi pedagoška iskustva vrijedna upravo danas kad je posadašnjenje osnovne škole ponovno aktualna zadaća životnog trenutka.*

1. Pristupne misli

Na početku pokušaja osvjetljavanja jednog od koraka u višestoljetnom stvaranju i građenju narodne škole u Hrvata nužno je reći nekoliko pristupnih misli. Pisat ću o iskustvu iz razdoblja koje počinje 1959. a završava 1972. godine. Svojedobno se to razdoblje krstilo izriječkom »zlatno vrijeme jedinstvene osmogodišnje škole«. Doista, riječ je o značajnom razdoblju u razvoju naše osnovne škole, stoga poslu pisanja pristupam s dužnom odmjerenošću. Ono što ću pokušati izložiti, bit će u prvom redu svojevrstna retrospektiva događanja viđena očima jednog sudionika, čovjeka iz redova pedagoških djelatnika koji su nastojali u neposrednoj životnoj zbilji toga doba oživotvoriti ideje jedinstvene osmogodišnje škole usmjerene mladima naše zemlje.

* Istraživanje iz projekta *Inovacijska škola* Instituta za pedagoška istraživanja Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Moje pisanje stoga nosi u sebi i moguće opasnosti subjektivnih prosudbi. (Nakon rada u Učiteljskoj školi u Križevcima, u čijem je sastavu kao vježbaonica djelovala i osnovna škola, od 1961. do 1969. godine vodio sam Osnovnu eksperimentalnu školu Jordanovac, a od 1969. do 1973. godine Osnovnu školu »Davorin Trstenjak«, vježbaonicu Pedagoške akademije u Zagrebu.) To i neće biti toliko povijesna kronologija koliko osobno viđenje nekih značajnih trenutaka u školi toga razdoblja. Smatram, međutim, da ono što ću izreći može biti prinos za daljnje analize i prosudbe i da bi bila šteta da to ostane nezabilježeno. Pretpostavljam da će iznesene misli kao iskustva naših ljudi i naših pokušaja moći poslužiti kao prilog razrješavanju nekih aktualnih pitanja daljnjeg razvoja osnovnog školstva u nas i danas. Želim tim pisanjem iskazati i svoje ljudsko štovanje entuzijastima u učiteljskim redovima (nažalost zaboravljenim) koji su nesebičnim sebedarjem ponijeli taj značajni korak u razvoju našeg osnovnog školstva. Bez njih ne bi bilo jedinstvene osnovne škole u Hrvatskoj.

2. Činjenično stanje

Posvuda se u svijetu u danima iza II. svjetskog rata traga za vremenu odgovarajućom školom. Ne krije se nazadovoljstvo postojećim stanjem u školama. Uz nove pedagoške pristupe učeniku, školi i odgoju, traženja i eksperimentiranja, dolazi i do vremenskog produžavanja obavezne škole. U većini zemalja obavezno školovanje traje osam godina s tendencijom produžavanja na devet i desetgodišnje školovanje. Istina, obavezno se školovanje ne zbiva svuda i uvijek u jedinstvenoj osnovnoj školi kao što se predviđalo u svim dijelovima bivše Jugoslavije pa i u Hrvatskoj. Kraj rata dočekan je u Hrvatskoj s teškoćama četverogodišnjeg razaranja i s četverogodišnjom osnovnom obaveznom školom kao pedagoškim naslijeđem. (U Hrvatskom školskom muzeju u Zagrebu postoji o tome obimna građa; poratnim razdobljem posebno se bavio Ante Blaženčić, te je o tome ostavio sređeni rukopis.) Država, a to znači Komunistička partija, preuzima školstvo i odgoj u potpunosti, smatra ga »nezamjenjivim dijelom svoje revolucionarne borbe« i ne ispušta ga iz svojih ruku /*Komunist*, 1987.: 161/. Nastupa četrdesetpetogodišnje razdoblje ideološke dominacije i monopola marksizma (kao jedine i službene filozofije) s odgovarajućom indoktrinacijom škole i odgoja kao općom karakteristikom vremena. O tome i ne bismo više ovaj puta, jer je naše istraživanje usmjereno u drugom pravcu. Interesira nas opći razvoj osnovne škole i donekle pripadajuće pedagoške misli; pokušat ćemo dati svojevrсни kroki pregled razvojnog toka osnovne škole u poratnom razdoblju s namjerom da se upozori na ona ostvarenja na kojima se zasnivaju današnja dostignuća i težnje i koja omogućuju buduća traganja i nastojanja. (Daljnje izlaganje zasniva se na višegodišnjem osobnom istraživanju odgovarajuće dokumentacije, što je djelomično i objavljeno /*Osnovna škola*, 1989./.

Vrijeme od kraja rata do pedesetih godina predstavlja razdoblje »preuzimanja vlasti i socijalističkog djelovanja osnovne škole«. Karakterizira ga aktivnost na opismenjavanju stanovništva i obuhvaćanju školom sve za školu dorasle djece. Učitelja je malo, rade u školama i ljudi bez potrebnih kvalifikacija. Vrijeme je to velikog oponašanja sovjetske pedagogije i ne-

kritičnog prihvaćanja njezinih rješenja i »vjerovanja u njenu progresivnost«. Dolazi uvođenje sedmogodišnjeg obaveznog školovanja, koje se vrlo teško realizira sa »socijalističkom idejnošću« kao bitnim elementom novoga pedagoškog stila i koncepcijom »državne socijalističke škole« i »posuđivanjem« pedagoških, didaktičkih i metodičkih rješenja od »prve zemlje socijalizma« koja vode »odgajanju poslušnog duha« čovjeka, graditelja novog društva. Zakon o obaveznom sedmogodišnjem školovanju usvojen je u Saboru NR Hrvatske 30. listopada 1946. godine. To je i vrijeme sukobljavanja dotadašnjih pedagoških gledanja s propisanim zahtjevima, uvriježenih oblika herbatovske organiziranosti (s ostacima zahtjeva radne škole) s idejnošću i političnošću kao novom neminovnošću u pristupu odgoju i školi /*Trideset godina...*, 1975./.

Pojavu izvannastavnih i izvanškolskih oblika djelovanja škole i narodnog prosvjećivanja kao djelovanja škole u neposrednoj sredini u to vrijeme valja uzeti kao korak naprijed u razvoju osnovne škole u nas.

Drugo razdoblje predstavlja desetljeće koje počinje donošenjem Zakona o narodnim školama 1951. godine i traje do uvođenja nastavnog plana i programa za osnovne škole 1960. godine (Počelo je Trećim plenumom CK KPJ potkraj 1949. u Beogradu, nastavljeno Četvrtim plenumom CK KPH u travnju 1950. u Zagrebu. Zakon je donesen 26. studenoga 1951.) Vrijeme je to traganja za provedbenim mogućnostima osmogodišnjega obaveznoga obrazovanja za svu populaciju učenika.

Hrvatska je vrlo radikalna u stavovima za jedinstvenost osnovne škole. I prije zakonskih odluka počinje praktična realizacija obavezne osmogodišnje škole uz korištenje svih postojećih mogućnosti. Otvaraju se osmogodišnje škole kao jedinstvene pedagoške institucije, niži razredi gimnazije uz četverogodišnju školu druga su mogućnost, u selima se masovno otvaraju šestogodišnje škole, ovisno o prostornim i kadrovskim mogućnostima, na pritisak stanovništva i osnovne osmogodišnje škole tzv. »B« tipa s nešto reduciranim nastavnim planom i programom. Paralelno s pokušajima mijenjanja postojeće prakse teku reformske rasprave. Dolazi do niza unutarnjih promjena u školi, rađa se nova pedagoška praksa i sređuje prateća pedagoška misao, počinje bojažljivo odustajanje od sovjetske pedagogije. Održavaju se brojna savjetovanja, objelodanjuju prvi priručnici iz metodike. To je doba traženja novih putova i mogućnosti za realizaciju općega narodnog obrazovanja koje završava donošenjem Zakona o osmogodišnjoj školi 1959. godine. Pokret pripremanja ulaska u reformske promjene i čitavu reformu osnovne škole nose pretežno mladi učitelji. Nakon završene učiteljske (srednje) škole djeluju i u najzabačenijim mjestima i uz to studiraju na višim pedagoškim školama. Postignuća u onom »neideološkom« pedagoškom traganju za boljim rješenjima može se doista zahvaliti poletu i entuzijizmu tih generacija dvadesetgodišnjaka koji (većina) svoj posao smatraju nacionalnim poslom prvoga reda.

Treće razdoblje u razvoju poratne osnovne škole vrijeme je praktične provedbe jedinstvene osnovne škole koja traje sve do osamdesetih godina. Ipak i taj bismo period mogli podijeliti u dvije etape: prvu, od uvođenja nastavnog plana i programa (1960.) do njegove revizije (1972.), i drugu, koja

traje sve do mijena u osnovnoj školi u sklopu tzv. preobrazbe odgojno-obrazovnog sustava osamdesetih godina.

Prvo desetljeće provedbe jedinstvene osnovne škole vrijeme je njezina intezivnog razvoja u cjelini. Osnovna je škola projicirana kao opće-obrazovna samostalna društvena ustanova, temelj cjelokupnog odgojnog sustava. Organizacija njezina rada i način upravljanja zasnivaju se na načelima tzv. »društvenog upravljanja«. Takvo postavljanje škole vodi proširenju njenog pedagoškog djelovanja kao i oslanjanju na suradnju s okolinom radi ostvarivanja njezine društvene uloge »socijalističkog preobražaja društva«.

Po prvi put se i zakonski šire postavlja i pedagoški utemeljuje djelovanje škole. »Opće obrazovanje u osnovnoj školi po izboru i rasporedu obaveznih sadržaja, odnosno po načinu, oblicima i sredstvima izvođenja, treba da bude usmjereno na svestran i harmoničan razvitak svih sposobnosti i osobina: intelektualnih, društveno-moralnih, radno-tehničkih, estetskih i fizičko—zdravstvenih. U tu svrhu odgojno-obrazovna struktura osnovne škole obuhvaća ove djelatnosti: nastavu s dodatnom odgojno-obrazovnom djelatnošću, slobodne aktivnosti, fizički i zdravstveni odgoj, opću kulturnu i javnu djelatnost« /Zakon o osnovnoj školi, 1959.: čl. 26/. Takvo postavljanje škole dovelo je i do produljivanja školskog radnog dana i pojave škole s produženim i cjelodnevnim boravkom /Jugović-Puževski-Marčinko, 1967./.

Posebna se pažnja posvećuje »nenastavnim« djelatnostima koje po prvi put i službeno ulaze u školu kao nove pedagoške mogućnosti. Jača pokret učenika zadrugara, slobodne aktivnosti se organiziraju kao učeničke organizacije na načelima učeničkog samoupravljanja. Traži se i stvara vlastita metodika rada svojstvena našoj životnoj klimi i osnovnoj školi. Radi pronalaženja suvremene pedagoške prakse osnivaju se eksperimentalne škole, koje služe i kao instruktajna središta za unapređivanje djelovanja škola. Studiozno se prilazi opremanju programa izradbom potrebnih udžbenika, priručnika i nastavne opreme. Organizira se i jedinstveno višeškolsko obrazovanje učitelja u pedagoškim akademijama. Stvarana je povoljna društvena klima za razvoj školstva. Osnovna škola postaje i organiziranija i kompaktnija kao pedagoška ustanova. Dobiva svoju vlastitost, a zemlja uistinu školu s vlastitom fizionomijom. U škole se uvodi pedagoško-psihološka služba koja je izravno u funkciji mijenjanja školske prakse. Pedagoška se znanost osamostaljuje, međutim do izravnog povezivanja s praksom dolazi samo sporadično /Trideset godina..., 1975./.

Kvantitativni rast osnovnog školstva nije pratila i odgovarajuća efikasnost. Istina, raste broj učenika koji uspješno završavaju školu nakon osam godina, no neujednačenost materijalnih uvjeta i kadrovske potencijala vodi do razlika u kvaliteti rada i dovodi u nezavidan položaj djecu onih područja zemlje gdje su ti uvjeti loši. Da bi se stvorili podjednaki uvjeti za stjecanje naobrazbe, donosi se tzv. »pedagoški standard« osnovnog obrazovanja s primjenom principa solidarnosti u financiranju, što se pokazalo kao efikasna mjera u podizanju životnih uvjeta u nerazvijenim sredinama /Bulović, 1975.: 43-47; Vrgoč, 1977.: 5-10/.

Prosvjetno-pedagoška služba prati ostvarenja djelovanja škole, pokušava se i s vrednovanjem cjelokupnog rada škole. U jesen 1970. godine temeljito je analizirano stanje u osnovnom školstvu Hrvatske na plenumu Zajednica osnovnih škola u Crikvenici. Dolazi se do zaključka o predimensioniranosti zahtjeva na školu i preopterećenosti nastavnih programa i učenika, o opadanju i zapostavljenosti odgojnog djelovanja, kao i postupnom »jačanju zatvorenosti« škole, ali i o teškoćama s materijalnim uvjetima za svestranije djelovanje škole, te o društvenom »prepuštanju« škole da se sama bavi odgajanjem i svojim teškoćama /Hajnić, 1972.: 17/. Nažalost, gušenjem »hrvatskoga proljeća« zamiru započeta progresivna kretanja.

Vrijeme do osamdesetih godina je razdoblje valoriziranja prijednog puta i pokušaja da se škola održi na dostignutoj razini. O tome ne bismo ovom prilikom raspravljali. Završili bismo konstatacijom da je za desetljeće 1960.-1970. moguće tvrditi kako predstavlja najkreativnije razdoblje u razvoju naše osnovne škole do sada, dok bi za vrijeme što dolazi potom mogli reći da ga karakterizira svojevršno prilagođavanje nastalim društvenim promjenama i iščekivanje što će donijeti nadolazeći dani. Taj stav podržan je dobivenim mišljenjima prosvjetnih djelatnika, sudionika u prosvjetnom životu proteklog vremena: Dragice Beban (Rijeka), Janje Bakić, dr. Alojza Cotića, Đurđe Čoch, Đurđe Marčinko, Danice Nola, Milana Omčikusa, Mire Pećar, Ivica Podgorskog i Milana Radića (Zagreb).

3. O jednoj posebnosti u građenju jedinstvene osnovne škole

Ostvarivanje ideje o jedinstvenoj osnovnoj školi kao temeljnoj točki reforme školstva nosilo je u sebi niz nepoznanica i teškoća. Neke od njih ćemo tek naznačiti, o jednoj želim detaljnije progovoriti. Osnovna je škola šezdesetih godina koncipirana kao jedinstvena, obavezna i općeobrazovna pedagoška institucija s namjerom da podiže opću kulturu sveukupne populacije mladih a time i zemlje u cjelini. (Po temeljnim obilježjima škola je ista za sve; kao obilježja jedinstvenosti navode se: ista koncepcija, trajanje, struktura djelatnosti, planovi i programi, organizacija, opremljenost, kadrovi, financiranje. Škola je nosila, razumljivo, i oznaku socijalistička i samoupravna.)

Osmogodišnje školovanje konačno je, nakon desetak godina uhdavanja, postalo ne samo zakonska obveza nego i životna potreba ljudi. Uvjeti za ostvarivanje te ideje dakako nisu bili idealni. Nije bilo dovoljno školskog prostora, nedostajalo je učitelja, o udžbenicima, opremi i uređenju školskog ambijenta te financiranju sve proširenije djelatnosti škole da i ne govorimo. Veliku je nepoznanicu, međutim, ne toliko u planiranju koliko u provedbi, predstavljao pristup vremensko-pedagoškoj organiziranosti osmogodišnjeg trajanja škole, odnosno diobi, strukturiranju njenog osmogodišnjeg korpusa na pedagoške organizacijske etape. O tome bismo detaljnije.

Stoljetna tradicija četverogodišnjeg trajanja pojedinih etapa školovanja (u sustavu) bila je i ostala nepremostiva barijera koje se nikako osloboditi. Željelo se školu i organizacijski postaviti kao jedinstvenu cjelinu, a diobi osmogodišnjeg trajanja škole na provedbene etape prići sa stanovišta psihologije djeteta i odgovarajućih pedagoških, odnosno didaktičkih i metodičkih zasada. U tom cilju prestaje dioba osmogodišnjeg trajanja škole na

niže (četiri) i više (četiri) razrede i postavlja se jedan posve drugi pristup i rješenje. Osmogodišnje se vrijeme dijeli na tri etape.

Prva tri razreda čine jednu pedagoško-organizacijsku cjelinu, početnu etapu, četvrti i peti razred - drugu (srednju), a šesti, sedmi i osmi - treću, završnu etapu i cjelinu. Na toj osnovi razrađuju se i nastavni plan i program i didaktičko-metodički pristup radu. Prvu etapu karakterizira cjelovitost u pristupu obradi sveukupnosti života i svijeta, drugu etapu postupna dioba životne zbilje na svijet prirode i svijet društva, a tek treću predmetni pristup s diferenciranim programskim sadržajima. Nastavni je program (usput da spomenemo, prvi i jedini puta u nas) više orijentacijskog a manje normativnog karaktera i oslanja se na kreativni pristup učitelja - i učenicima, i programiranju, i metodici rada /Programatska struktura, 1960./.

Takvom se rješenju prilazi poslije studioznih rasprava zasnovanih na istraživanjima teorije i prakse u nas i u svijetu. O provedbenim mogućnostima ovako postavljene škole nije se u početku posebno razmišljalo. A došli su u sukob novi pedagoški zahtjevi i stavovi sa starim provedbenim okvirima. Moram navesti i činjenicu da i nismo pretpostavljali da će novonastala situacija biti poseban problem. Što više, organizacijskim pitanjima nije se pridavala gotovo nikakva važnost. (Tek se u čl. 22. Zakona o osnovnoj školi iz 1959. naslućuje značenje stvaranja mogućnosti za provedbu propisanih stavova.) Problem su uočili ravnatelji škola i pedagozi ponajprije u eksperimentalnim školama, kad su nove stavove željeli praktično realizirati. Počinju razmišljanja, razgovori i traženja izlaza.

Pošlo se od uočenih negativnosti u praksi: mehaničkog spajanja bivše četverogodišnje osnovne škole s karakterističnim učiteljskim stilom s četiri razreda nekadašnje selektivne srednje škole s potpuno drugim pedagoškim pristupom učenicima. Stvarana jedinstvena škola nosila je u svojem korpusu ostavštinu dviju škola, škole s razrednim sustavom učitelja i škole s predmetnim sustavom učitelja. Bile su to dvije zasebne pedagoške institucije, a izlazi i pokušaji povezivanja su se tražili. Raste među tim dijelovima jedinstvene škole svojevrsni antagonizam koji se, nažalost, »lomio preko leđa učenika«. Najteži je bio upravo prijelaz, ulazak u peti razred i susret s grupom predmetnih učitelja kao i privikavanje na njihov stil djelovanja. Poslije svesrdne brige jednog učitelja o učeniku u potpunosti, odjednom se učenici nađu u potpuno drugačijoj životnoj situaciji. I rezultati rada bili su uvijek poražavajući. I to ne samo obrazovni nego i oni odgojne naravi. Istinski poznavajući biti jedinstvene škole shvatili su da je upravo to krizna točka njena ostvarenja i tragaju za mogućnostima prevladavanjem te dvojnosti i odvojenosti.

Na koncepcijskom ustroju škole s tri posebno uočljive etape grade se i moguća provedbena rješenja. U prvoj etapi i nema posebnih teškoća, jedino je smanjena od četiri na tri godine. Tradicija razrednog sustava s jednim učiteljem u čijim je rukama sva djelatnost duga je, poznata i pozitivna. Druga etapa, koja povezuje četvrti i peti razred u jednu prijelaznu cjelinu, od razredne k predmetnoj nastavi s blagom diferencijacijom sadržaja, javila se sa svom svojom složenošću. Tu je bilo nužno pronaći odgovarajuća rješenja. Praksa je učinila prvi korak iza kojeg je slijedio istraživački projekt Zavoda za unapređivanje osnovnog obrazovanja u eksperimentalnim školama Jor-

danovac u Zagrebu i »Neven Kirac« u Puli, a rezultat je bio tzv. »timska nastava«. S trećom etapom nije bilo teškoća, znade se što je sustav rada s predmetnim učiteljima, došlo je i opet do smanjenja za jedan razred, treća etapa traje dakle tri godine.

Što je to »timska nastava«?

Naziv i nije najadekvatniji. Niknuo je u školskoj svakodnevici a označavao je, za razliku između sustava rada razrednog učitelja (jedan u razredu) i predmetnih učitelja (mnogo u razredu), prijelazni oblik između ta dva sustava, takav sustav gdje pedagoški rad u dva razreda (IV. i V.) izvode dva učitelja ili manja grupa /Omčikus, 1967.: 12-23/.

Bila je to novost i za četvrti a posebno za peti razred, i za učitelje i djecu. U petom razredu pojavljivalo se i do deset učitelja. Sada je taj broj smanjen na dva (negdje još i učitelji glazbe, likovnog i tjelesnog odgoja). Maksimalna moguća personalna koncentracija morala se odraziti i na odgojno-obrazovne rezultate /Poljak, 1965./.

Bit toga pristupa sastoji se u tome da isti učiteljski tim vodi nastavu određene grupe predmeta tijekom dvije godine, dakle i u četvrtom i u petom razredu. Trogodišnje praćenje u više škola u raznim krajevima Hrvatske (Borovo, Staro Petrovo Selo, Ivanić Grad, Zagreb, Rijeka, Pula, Split) ukazalo je na velike mogućnosti takvog pristupa. Savjetovanje koje je održano 1967. godine u Osnovnoj eksperimentalnoj školi Jordanovac u Zagrebu iznosi pozitivnosti takva rada. Sjećam se oduševljenja učenika i roditelja, a i pozitivnih reagiranja učitelja koji su radili na taj način. Prateći što se zbiva u školi kojom sam rukovodio, mogu posebno istaći dobru pripremljenost učenika za samostalni rad i stoga bezbolniji prijelaz u završne razrede. (O tome postoji dokumentacija u Osnovnoj eksperimentalnoj školi Jordanovac, a to potvrđuju i iskustva Janje Bakić, Đurđe Čoch, Đurđe Marčinko i Milana Radića, učitelja iz toga doba.) Rezultati praćenja (ne samo zadacima objektivnog tipa) svakodnevnih zbivanja u višim razredima i u školi u cjelini: kultura učenja, humanizacija odnosa, međusobno povjerenje učitelja i roditelja, radost boravka u školi, bili su presudni i ja sam postao oduševljeni pobornik takvih pedagoških rješenja.

4. Zaokret sedamdesetih godina

Desetljeće o kojem govorim bilo je vrijeme i pedagoške i opće društvene okrenutosti osnovnoj izobrazbi. Uz njeno uhodavanje u svim krajevima zemlje valja skrenuti pozornost i na organizirano praćenje zbivanja u osnovnoj školi. Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja prati od početka (1960.) ne samo prihvatljivost koncepcije i primjenu nastavnog plana i programa nego i radne rezultate i reagiranja škola, okoline, znanosti, javnosti uopće. Praćenje u cilju vrednovanja te »nove škole« trajalo je deset školskih godina i završilo je 1970. godine. Temeljita prosudba svih zbivanja u školi u cilju mijenjanja postojećeg na bolje počela je 1967. i trajala je do 1970. godine. Valja konstatirati da je pozitivno ocijenjen jedinstveni pristup osnovnoj izobrazbi. I dalje se podržava koncepcija jedinstvene škole. Prva verzija promjena iznijeta je javnosti početkom 1971. godine. Rasprave su do jeseni te godine tekle jednim usmjerenjem, a od početka 1972. do kraja travnja te godine

pomalo drugim. U radu što ga pišem zadržat ću se međutim samo na konstatacijama vezanim za temu rasprave.

Prisustvovao sam mnogim raspravama, radnim grupama, komisijama i u Zavodu i Zajednici osnovnih škola u Zagrebu i izvan njega (Dubrovnik, Karlovac, Osijek, Rabac, Šibenik, Varaždin). Imao sam i posebna zaduženja u grupi koja je analizirala odgojno djelovanje škole i organizaciju života škole. Pretpostavljam da se moja opredjeljenja, kad je riječ o organizaciji škole, iz izrečenog naslućuju. Moram međutim kazati da rješenja iznesena kao prijedlog u dosadašnjem izlaganju nisu dobila službenu podršku. Bila su prihvaćena u radnoj grupi (Dragutin Gliha, voditelj te članovi Mirko Černjak, Pero Strineka, Lea Tomas i Valentin Puževski), no nisu prihvaćena u komisiji koja je koordinirala sređivanje sveukupne građe tako da se o tome u poglavlju *Organizacija osnovne škole* uopće ne govori /Naša osnovna škola, 1972.: 351-370/.

Naime, poslije informativnog prezentiranja stavova radne grupe o tri etape osnovne škole kao bitnom elementu njene provedbe, predstavnici pedagoške znanosti prof. Ivan Leko i prof. dr. Pero Šimleša nisu prihvatili naš stav. Nitko od prisutnih nije protuslovio, ta radilo se o autoritetima i poštovanim ličnostima te bi svaki prosvjed ispao u najmanju ruku neučtiv.

(Navedena me činjenica mučila sve vrijeme. Da su uvaženi autoriteti bili detaljnije upoznati s rezultatima praktičnih pokušaja, moguće bi promijenili svoj sud. Upućuje to i na moj često isticani sud o potrebi čvršće povezanosti i suradnje pedagoške znanosti, pedagoške prakse i prosvjetne operative. Iz osobnog iskustva plediram za takvim pristupom školskim pitanjima. Priznajem činjenicu da nisam bio dovoljno uporan u iznošenju i obrani navedenih stavova.)

Rezultati naših traganja ostali su neuvaženi, a tek započeta rješenja u pristupu provedbi jedinstvene škole uvelike proširena u životnoj zbilji diljem Hrvatske ostala su na razini pokušaja. Sve je ponovno krenulo po starom. U jedinstvenoj su osnovnoj školi od sedamdesetih godina ponovno dvije škole kao što je bilo i početkom šezdesetih.

Bio sam tada, i još sam uvijek, uvjeren u pozitivne pedagoške vrijednosti izloženog pristupa provedbi školovanja u prijelaznoj etapi od sustava razrednih u sustav predmetnih učitelja. Opisana organizacija pruža mogućnosti za životnije organiziranje odgojno-obrazovnog procesa s učenicima te dobi.

5. Riječi poruke na kraju

Htio bih na kraju ove rasprave izreći misao da koji puta i, nazovimo ih tako, rubni momenti znače mnogo, dapače mogu biti ključni u provedbi neke akcije. Tako je i s tom »pedagoškom sitnicom«, nastojanjem na posebnoj, učenicima okrenutoj, vanjskoj organiziranosti škole. Čitava je didaktika i metodika upućena na traženja racionalnih putova u odgojno-obrazovnom procesu, što je jako dobro, no nije nevažno pitanje u kojima je okolnostima to provedivo. Dugogodišnje djelovanje u osnovnoj školi na poslovima organiziranja, građenja i stvaranja tih okolnosti i mogućnosti uvjerilo me u njihovo

značenje - o pedagogiji škole je riječ! Iskustvo me podsjetilo i na složne učiteljske timove koji su rasli u okolnostima tzv. »timske nastave«, a nisu znali za nerješive teškoće, kao i na vedre učenike što su rasli uz njih. Hvala im za spoznaje što ih nosim u sebi. Upravo zbog toga, nakon odmjerene vremenske distance, oživljavam to pitanje.

Mnogo je učinjeno u području osnovne izobrazbe. Je li se moglo učiniti i više? Smišljenost i uspješnost akcija ne jednom je narušavala naša ishitrenost i nepripremljenost. Neimaština nas prati stalno. Upravo te činjenice tjeraju na racionalnost u postupcima. I na stalnu vezu pedagoške prakse, pedagoške znanosti i prosvjetne operative. A tradicija? Sputava nas koji puta, iako bez nje nema hoda naprijed. Zbog toga sam se i javio za riječ u trenutku kad treba i opet dalje. I nastojao sam upozoriti na neke zabravljene korake iz naše ne tako daleke prošlosti.

Izvori i literatura

- Bulović, I.: *Obrazovanje u SR Hrvatskoj i privredni rast*. - Zagreb: Zavod za unapređivanje stručnog obrazovanja, 1975.
- Dokumentacija Hrvatskoga školskog muzeja u Zagrebu
- Dokumentacija Osnovne eksperimentalne škole Jordanovac u Zagrebu
- Hajnić, V.: *Prikaz djelovanja Zajednice osnovnih škola Hrvatske*. - Zagreb, 1972.
- Jugović - Puževski - Marčinko: *Produženi boravak u osnovnoj školi*. - Zagreb, 1967.
- Koletić, M. /et al./: *Trideset godina naše pedagogije i školstva*. - Zagreb, 1975.
- Komunist* (Beograd), 1987.
- Naša osnovna škola*. - Zagreb, 1972.
- Omčikus, M.: *Organizacija i rezultati timske nastave u IV i V razredu osnovne škole*. - *Pogledi i iskustva u odgoju i obrazovanju* (Zagreb), 1967, 5.
- Osnovna škola : programska struktura*. - Zagreb: Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja, 1960.
- Poljak, V.: *Cjelovitost nastave*. - Zagreb, 1965.
- Prepiska s prosvjetnim djelatnicima iz šezdesetih godina. - Dokumentacija V. Puževskoga
- Puževski, V.: *Osnovna škola : pojava, razvoj i perspektive*. - Zagreb: Institut za pedagoška istraživanja, 1989.
- Vrgoč, H.: *Društveno-ekonomski odnosi i sistem financiranja odgoja i osnovnog obrazovanja u našem samoupravnom društvu*. - Zagreb, 1977.
- Zakon o osnovnoj školi*. - Zagreb: Narodne novine, 1959.

SUMMARY

A REPORT ABOUT EXPERIENCE OF PRIMARY SCHOOLS IN CROATIA
DURING THE SEVENTIES OF OUR CENTURY

Valentin Puževski

This short essay is about the endeavours how to overcome difficulties in introducing a uniform primary schools into life of Croatia of the sixties of our century. The author himself was a participant and a witness of those events. He led the operation in the experimental Primary School at Jordanovac, Zagreb. The task was to find solutions to carry out the predetermined ideas. He also managed the Union of Primary Schools as Teachers' Association and took part in the work of groups concerned with the efficiency of the uniform conception of primary schools. The author disagrees with the traditional curriculum division into: class teaching and subject teaching. He also explains chronologically the development of primary school system in Croatia and at the same time he is explaining attempts to overcome difficulties of passing from the system of work with class teachers to the system of work with subject teachers. Using his own experience, the expert opinion of ten participants in education of the time, the available documents and sources, the author puts forward experience which is interesting just now when making our primary school a modern one is the task of the moment.

Pregledni članak

UDK 371.3:93/99(497.13-3 Dalmacija)(091)

Primljeno 16. 7. 1992.

POČECI ZAVIČAJNE POVIJESTI U DALMACIJI

Šime Peričić

Zavod za povijesne znanost HAZU, Zadar

SAŽETAK *Temeljem nastavnog programa za pučke škole u Dalmaciji iz 1870. godine djeca su, uz ostalo, trebala nešto više saznati o povijesti uže domovine, svog zavičaja. Kako za to nije bilo prikladnog pomagala, autor u ovom prilogu želi utvrditi nastojanja da se prirede tekstovi za tu nastavu. Učitelji su u tu svrhu pabirčili podatke po dostupnim im publikacijama, ali je bilo i pokušaja pisanja povijesti pojedinih mjesta (D. Sirovica, Lj. Jurić i dr.), pojedinih regija (K. Marković, K. Stošić) i čitave pokrajine (J. Marinković). Svi ti napori do 1941. zapravo predstavljaju začetak zavičajne povijesti u Dalmaciji, nastojanje da se pučkoškolci upoznaju s prošlošću rodnog mjesta i zavičaja.*

Donedavno je većina naših povjesnika pozornost poklanjala »velikim« događajima i ljudima, te izučavanju povijesnog slijeda i promjena unutar naroda, država i gradova. Tek u posljednje doba neki od njih svoje znanstveno zanimanje posvećuju manjim prostorima, pa i takvim nukleusima kao što su uži zavičaj ili pak pojedina sela. Na tako što ih navodi potreba za spoznajama o življenju seoskih naselja i htijenje da pučkoškolcima pruže saznanja o njihovu rodnom kraju kako to nalažu zahtjevi moderne povijesne znanosti.

Prevarili bismo se, međutim, kad bismo pomislili da je to novina današnjice. Naime, još u prošlom stoljeću došlo se do uvjerenja da u obrazovanju djece značajno mjesto treba pokloniti zavičajnoj povijesti; takvih je pokušaja bilo i u Dalmaciji. Ovdje ćemo iznijeti poznate nam slučajeve do II. svjetskog rata.

Nenarodni školski sustav i slabo obrazovanje učiteljskog kadra nisu bili u stanju odgovoriti zahtjevu poznavanja vlastite povijesti kod pučkoškolske djece tijekom 19. stoljeća. To je išlo na korist odnarođivanja odnosno zatumljivanja svijesti većine stanovnika Dalmacije o njegovoj narodnosnoj pripadnosti - hrvatskom narodu.

Tek je provizorni školski nastavni red za opće pučke učionice iz 1870. nalagao upoznavanje pučkoškolaca Dalmacije s poviješću vlastite države odnosno naroda (»povijest s obzirom na domovinsku«). Dakako, nije bilo glednih udžbenika koji bi u tome bili od pomoći učiteljstvu. Stoga su učitelji